

Zwijgen is geen optie – Racisme is ook een probleem van de kerk

Je publiekelijk uitspreken tegen racisme lijkt evident, wie echter een poging waagt, mag echter ook vandaag de dag tegengas verwachten en wordt verzocht om zich niet te veel te identificeren met de “woke” cultuur en de identiteitspolitiek van Black Lives Matter beweging (BLM). Zij zouden immers op hun beurt uitsluiting in de hand werken. Het blijft altijd een goede en gezonde zaak om kritisch te blijven kijken en het gesprek hierover te blijven voeren. Vandaar dit opiniestuk.

Voor wie niet mee is met de terminologie. Hier een woordje uitleg.

“Woke” werd in 2017 opgenomen in het Oxford English dictionary betekent niet meer of minder dan waakzaamheid ten aanzien van vormen van onrechtvaardigheid en sociale discriminatie. De beweging #Blacklivesmatter omarmt het begrip, om duidelijk te maken dat de maatschappij niet langer de ogen mag sluiten voor racisme. Net als bij elke strijd om rechtvaardigheid en emancipatie zien we dat bewegingen hier meer of minder radicaal naar handelen. Het is echter oneerlijk om een hele beweging te vereenzelvigen en te beschuldigen van uitwassen van een kleiner deel en zo het institutioneel geweld door politie en staat te rechtvaardigen.

De tweede term die hier mee samenhangt is identiteitspolitiek. Onder identiteitspolitiek wordt een wijze van politiek voeren verstaan die vanuit een bepaalde sociale identiteit redeneert en voor specifieke sociale groepen opkomt. Dit gebeurt vanuit een gevoel van onrecht. Qua groeperingen kan hierbij gedacht worden aan groepen op basis van seksuele voorkeur (zoals homo’s, lesbiennes, transgenders), etniciteit, gender, regionale of religieuze identiteit.¹ Deze bewegingen verschillen van eerdere sociale bewegingen doordat ze niet emancipatie door opname in een groter maatschappelijk geheel opeisen, maar emancipatie met behoud van verschil en groepsidentiteit.

Identiteitspolitiek raakte als begrip in Nederland ingeburgerd, vooral ter aanduiding van de politieke organisatie van etnische minderheden en moslims en discussies over genderneutraliteit en het koloniale verleden (het zwartepietendebat, het 'witte privilege' en de 'witte onschuld'). Als vorm van politieke organisatie kan identiteitspolitiek echter veel verder terug al ontdekt worden: al eind 19e eeuw bouwden in Nederland eerst gereformeerden, daarna katholieken en arbeiders partijen en maatschappelijke organisaties op rond begrippen als soevereiniteit in eigen kring, leidend tot de situatie van verzuiling. In Vlaanderen kunnen daar de socialistische en katholieke zuil toegerekend worden en in latere fase ook de liberale, die ieder hun afgescheiden wereld vormden.

Emancipatiebewegingen als BLM zijn dus niet veel anders dan de emancipatiebewegingen waar we zelf mogelijk uit voort gekomen zijn en mogelijk zelf deel van uit maken. Emancipatiebewegingen worden altijd verdacht gemaakt. Zo zou feminisme mannenhaters opleveren en elke migrantenorganisatie wordt als snel beticht van segregatie. Identiteitspolitiek is niet risicoloos, maar het demoniseren en als links socialistisch bestempelen is goedkoop. Veel migrantenkerken maken ook gebruik van verschil en groepsidentiteit, zoals ook de orthodoxe Joodse gemeenschap, terwijl de vaak witte mainstream kerken niet in vraag worden gesteld. De scheidingslijn is dus vaak niet zo scherp te trekken en zal in elke context opnieuw bekeken moeten worden.

Toch willen we een poging wagen om het gesprek verder te voeren. Identiteitspolitiek en met name intersectionaliteit (kruispuntdenken) wordt binnen de universitaire wereld gebruikt als politieke analyse, om machtsongelijkheden op het gebied van gender, huidskleur, etniciteit, leeftijd, sociaal-economische klasse, religie en generatie te kunnen benoemen. Wanneer deze politiekanalyse een

¹ <https://historiek.net/identiteitspolitiek-betekenis-kenmerken-definitie/100735/>

ideologie en dogma wordt, dan wordt ze tot een karikatuur. Je krijgt dan dat de identiteit van de ander geproblematiseerd wordt. Blanken mogen niet spreken over racisme en mannen niets zeggen over seksisme. Deze dogmatici geloven dat mensen zoals zij nooit racist of seksist kunnen zijn, wat ze ook zeggen of doen, omdat ze zich in een minderheidspositie bevinden. Terecht wordt dit laatste aangevoeld als het aanpraten van een schuldcomplex.

Er is echter een verschil tussen een structureel probleem of misstand analyseren, aankaarten en oplossen en mensen een schuldcomplex aanpraten. In plaats van te praten in termen van schuld zou het ook beter zijn om te spreken in termen van verantwoordelijkheid. Dit zou vooral in kerkelijk middens beter kunnen. Nog te vaak wordt er in preken en bijbelstudies gesproken over vergeving en verzoening met de focus op een individualistische moraal en wordt er gedacht in microrelaties, zonder inbedding in de historische analyse van machts- en krachtverhoudingen tussen groepen en klassen. Dit maakt dat woorden als schuld, vergeving en verzoening lege in de lucht hangende begrippen van een goedkoop evangelie dreigen te worden. Woorden als verzoening en vergeving mogen bovendien niet afgezet worden tegen de vraag om veiligheid en inclusiviteit. Een pastorale aanpak staat dan ook een standpunt ten aanzien van een structurele problematiek niet in de weg maar sluit deze als het goed is in.

We moeten immers onder ogen zien dat onze 'witte' samenlevingen in het Noorden wel degelijk klassenmaatschappijen zijn waarin niet iedereen op dezelfde manier van de exploitatie van het Zuiden heeft geprofiteerd, niet alleen migranten ook vele blanken hebben geen privileges. Doen alsof racisme, armoede bijna de wereld uit is, laat al deze mensen in de kou staan. Bovendien is er wereldwijd sprake van racisme dikwijls geïnstitutionaliseerd: van Turken tegenover Koerden, Chinezen tegenover Oeigoeren, Arabieren tegenover zwarte Afrikanen (Soedan), Indonesië ten aanzien van Chinezen en zo zijn er nog voorbeelden. Denk ook aan de wijdverbreide slaveneconomie in Qatar, Saoedi-Arabië of India. Ook daar klinkt de boodschap van de slachtoffers, en ook daar moeten we niet doof voor zijn.

De gigantische roof van biomassa uit het Zuiden wordt nog altijd gelegitimeerd door de *White mans burden*. Als de mensen in het Zuiden, in een toestand van onderontwikkeling en armoede gehouden, het wagen een menswaardig leven op te zoeken en te dicht in onze buurt komen, zoals vluchtelingen, dan worden ze ontmenselijkt; onttrokken aan het toepassingsgebied van internationale humanitaire verdragen en overgeleverd aan de repressie van bedenkelijke regimes als Turkije, Libië, Niger of Soedan. Het neokolonialisme, dat zijn overheersingsstructuren zo nodig handhaaft met oorlogen, vereist een zekere mate van ontmenselijking van de mensen in het Zuiden – en dus van racistische denkpatronen.

Als VPKB kerk is zwijgen ten aanzien van racisme geen optie willen we geloofwaardig blijven ten aanzien van de vele kerkleden met een migratieachtergrond en ten aanzien van onze partnerkerken in het Zuiden. We hebben de belijdenis van Belhar opgenomen in onze constitutie en hebben de verklaring van Accra mee ondertekent. Deze twee geloofsverklaringen zijn een blijvend appèl om ons te verzetten tegen elke vorm van uitsluiting en een oproep om ons te blijven informeren en te werken aan een rechtvaardige, veilige en inclusieve kerk en wereld.

Aangezien racisme een veel koppig monster is dat zich makkelijk schuil houdt, volgen hier een aantal aanbevelingen om het gesprek hierover mogelijk te maken en stappen te zetten :

- het bevorderen van spirituele en maatschappelijke vorming als een middel om voortdurend onze

gemeenschappen te transformeren in niet-gewelddadige ruimtes, rechtvaardig en veilige deelname voor iedereen;

- te erkennen dat er verschillende, soms tegenstrijdige perspectieven zijn binnen de kerk met betrekking tot maatschappelijke issues, en om ruimtes te creëren waar deze perspectieven in oprechte dialoog met elkaar kunnen zijn om het onderscheidingsvermogen te verdiepen;

- om ruimtes te creëren voor en van oecumenische en interreligieuze en interculturele ontmoeting, en om vertrouwen in "de ander" op te bouwen,

- om netwerken te vormen met andere actoren in het maatschappelijk middenveld, en om partnerschappen aan te gaan met bondgenoten uit het maatschappelijk middenveld die waarden van gelijkheid en rechtvaardigheid delen.

- om kritisch te herinneren waar de kerk en de theologie medeplichtig zijn geweest aan racisme en etno-nationalistische populistische agenda's en wijzen op de noodzaak van berouw, om te leren over de diepere oorzaken van onrechtvaardigheid,

- om gerechtigheid op de kerkelijke agenda te (blijven) zetten en profetische getuigenis af te leggen tegen onderdrukkende, uitsluitende systemen en structuren,

- om verhalen over hoop, inclusiviteit en waardigheid te delen

- om telkens opnieuw de betekenis van rechtvaardigheid, bevrijding en vrijheid te bespreken en te herontdekken.

Marc Loos en Eefje van der Linden